

Motion

1983/84:514

**Jan-Erik Wikström m. fl.
Högskola och forskning**

Högskolepolitiken, så som den utformats efter regeringsskiftet 1982, har präglats av motsättningar i frågor som rör högskolans organisatoriska struktur, utbildningens dimensionering och studiestöd. I många frågor har regeringen fått sina förslag avvisade eller ändrade vid behandlingen i riksdagen.

Regeringen avstår i sitt budgetförslag från att behandla anslagen till forskning och avser att i stället återkomma till dessa i en särskild forskningspolitisk proposition. Som en konsekvens av detta avstår vi från att nu utveckla vår syn på forskningspolitiken.

Våra förslag i korthet

I det följande föreslår vi dock ett antal förändringar i förhållande till budgetpropositionen. Dessa innebär:

- att antalet platser i högskolan ökas med 700,
- att ytterligare resurser avsätts för kvalitetshöjande åtgärder inom sektor 2,
- att en systemvetenskaplig linje om 160 poäng inrättas,
- att en påbyggnadslinje på ADB-linjen inrättas,
- att studiemedlen höjs till 148 % av basbeloppet,
- att antagningsreglerna skall ändras så att det blir lättare för ungdomar att få tillträde till högre utbildning,
- att det införs regler om viktning av betyg,
- att kraven på allmän och särskild behörighet skall skärpas,
- att fil. kand.-examen skall införas,
- att byråkratin i högskolan skall minska.

Att den högre utbildningen och forskningen har undantagits från besparingar och dessutom, framför allt för forskningens del, kunnat tillföras nya resurser är ett uttryck för vetskapen att utbildning och forskning utgör vägar att föra Sverige ur dess ekonomiska svårigheter. Genom att ge medborgarna en god utbildning samt hålla en hög kvalitet på vår forskningssatsning har vi möjlighet att hålla en plats i fronten bland världens industrinationer.

Det statsfinansiella läget är dock sådant att merparten av de kvalitativa och kvantitativa satsningar som bör göras inom framför allt högskolan måste finansieras genom omfördelningar huvudsakligen inom utbildningssektorns totala ram. Dessa omfördelningar är dock inte alla att se som ett led i besparingssträvanden. Till följd av en förändrad utbildningsefterfrågan och

skiftande avnämningarbehov är en resursomfördelning mellan såväl högskolans utbildningar som skilda utbildningsformer nödvändiga också för att tillgodose de studerandes önskemål och behov.

De omfördelningar som således blir nödvändiga att göra mellan skilda delar av högskolans verksamhet måste innan de genomförs bli föremål för noggranna överväganden och omsorgsfulla analyser av konsekvenserna. Regeringen föreslog i sin besparingsproposition (prop. 1983/84:40) olika besparingsåtgärder inom högskolan. Besparingarna gjordes bl. a. genom minskning eller nedläggning av vissa utbildningar. Regeringsförslagen saknade i stor utsträckning förankring och var inte tillräckligt analyserande. Detta ledde till att utbildningsutskottet fick ta över beredningsarbetet och remittera propositionen i de aktuella delarna med tillhörande motioner till berörda lokala och centrala högskoleorgan.

Omfördelningsprincipen

Det förekommer i dag en tydlig obalans i efterfrågan av högskoleutbildade mellan skilda utbildningar. Grovt kan denna obalans uttryckas så att studerande vilka studerar på utbildningar som i huvudsak riktar sig mot den offentliga sektorn har svårare att få arbete efter avslutade studier än övriga. Till den senare kategorin, där alltså efterfrågan på högskoleutbildade är stor, hör tekniska, naturvetenskapliga och ekonomiska utbildningar.

Erfarenheten ger vid handen att det närmast är omöjligt att med säkerhet prognostisera vilket behov samhället kommer att ha av högskoleutbildade. Kravet att nedbringa statens budgetunderskott leder till en nödvändig minskning av den offentliga sektorn. Detta innebär i sin tur att den offentliga sektorn kommer att ha ett minskande behov av högskoleutbildad arbetskraft.

De högskoleutbildningar vilka främst blir berörda av en minskad offentlig sektor är vård- och lärarutbildningar. Det är därför rimligt att det är inom dessa utbildningar som nedskärningar sker.

Antagningssystemet

Regeringen tillsatte under 1983 en parlamentarisk utredning med uppgift att göra en översyn av tillträdesreglerna och antagningssystemet till högskolan, tillträdesutredningen. Det är viktigt att denna utredning kommer med förslag till ett nytt antagningssystem där de många och av oss vid flera tillfällen påtalade orättvisorna försvinner.

En utgångspunkt i arbetet att förbättra antagningsreglerna måste enligt vår uppfattning vara att underlätta för ungdomar att få tillträde till högre utbildning. På initiativ av folkpartiet har det ursprungliga antagningssystemet ändrats just i syfte att göra det lättare för ungdomar att få en högskoleplats. Att dessa ändringar har gett önskad effekt ger senaste tillgängliga antagningsstatistik från UHÄ besked om. Av denna framgår

bl. a. att den yngsta åldersgruppen, den under 20 år, har ökat sin andel av de antagna inom alla sektorer. Denna ökning anser vi dock inte tillräcklig. Fortfarande är det enligt vår uppfattning alldeles för många bland de yngsta sökande som inte kommer in på högskolan. Enligt UHÅ-statistiken utgör den nyss nämnda åldersgruppen 42 % av de sökande och 31 % av de antagna. Åldersgrupperna under 25 år utgör 80 % av de sökande och 73 % av de antagna, medan åldersgrupperna över 25 år utgör endast 20 % av de sökande men 27 % av de antagna.

Statistiken ger vid handen att de ungdomar som lämnar gymnasieskolan och som vill fortsätta till högskolan ofta får vänta ett antal år innan de får tillträde till högre utbildning. Särskilt mot bakgrund av att arbetslösheten bland dessa ålderskategorier f. n. är så hög upplevs denna väntan som destruktiv. Den nu pågående översynen bör alltså arbeta med målet att ytterligare underlätta ungdomars tillträde till högskolan. Enligt vår mening måste direktantagningskvoten höjas till 50 %.

En sådan förändring bör genomföras även om den får till konsekvens att antalet antagna äldre sökande minskar. När antagningssystemet infördes 1977 fanns ett uppdämt behov av högre utbildning från sökande utan traditionell gymnasiebakgrund. De nya tillträdesreglerna öppnade möjlighet för dessa grupper att i betydligt större omfattning än tidigare få tillgång till högre studier. Efter den tid som nu förflutit sedan dessa nya regler infördes, kan behovet av högskoleutbildning inte rimligen sägas vara lika stort inom den kategori sökande som prioriterades 1977. I stället är det enligt folkpartiets uppfattning alltså de ungdomar som nu lämnar gymnasieskolan som i dag i första hand bör beredas plats inom högskolan.

Folkpartiet är det enda parti som konsekvent har drivit frågan om s. k. viktade betyg. Vi ser det därför som positivt att tillträdesutredningen enligt sina direktiv skall studera denna fråga. Inom de högskoleförberedande utbildningarna förekommer i dag en situation där den allmänna behörigheten i kombination med den särskilda behörigheten har lett till utpräglat taktiska val. Många elever väljer att läsa korta och mindre arbetskrävande linjer för att kunna erhålla en högre betygspoäng. I stället för att välja linje utifrån vad som ger dem bäst förberedelse för högskolestudier väljer de linjer där det är lättast att få hög betygspoäng. Vi menar att man måste hitta metoder som gör detta taktikläsande onödigt. Tillträdesutredningen bör därför lämna förslag till ett system med viktade betyg. Enligt vår uppfattning är denna åtgärd brådskande.

Frågan om vad som skall krävas i allmän behörighet för tillträde till högre utbildning har ända sedan högskolereformen varit föremål för diskussion. Enligt vår uppfattning bör kraven på den allmänna behörigheten nu ändras så att det för tillträde till de längre högskoleutbildningarna skall krävas treårig gymnasiekompetens. Vidare bör som lägsta betyg från gymnasiet minst krävas betyget 3 i vart och ett av de karaktärsämnen som utgör särskilda behörighetskrav för den sökta utbildningen. Båda dessa förändringar leder enligt vår uppfattning till att den enskilde högskolestuderanden får större

förutsättningar att bedriva framgångsrika studier och att studieavbrotten blir färre. Vi vill att regeringen skall ge tillträdesutredningen i uppdrag att utarbeta nya tillträdesregler i enlighet med vårt förslag.

Dimensioneringen av högskoleutbildningen

I 1982 års budgetproposition drog den dåvarande regeringen upp riktlinjerna för en successiv ökning av antalet nybörjarplatser inom högskolan under 1980-talet med minst 23 000 platser. En sådan ökning – vilken riksdagen ställde sig bakom – bedömdes som nödvändig för att möta det ökande antalet sökande. Regeringen föreslår nu, med hänvisning till att antalet sökande till högskolan inte längre fortsätter att öka, en oförändrad dimensioneringsnivå.

Vi kan inte acceptera att den påbörjade dimensioneringsökningen inom högskolan avbryts. Enligt vår uppfattning är behovet av utbildningsplatser inom högskolan fortfarande stort. Det faktum att antalet sökande inte längre fortsätter att öka kan mycket väl vara en effekt av att många ungdomar avstår från att söka till högre utbildning då de inte bedömer att de har någon möjlighet att bli antagna. Det finns heller inget som tyder på att arbetsmarknadssituationen för ungdomar över 18 år skulle ha ljusnat.

Vi föreslår därför att antalet platser i grundläggande högskoleutbildning ökas med 700 utöver vad regeringen har föreslagit. Om det vid behandlingen i utbildningsutskottet, i likhet med vad som skedde föregående år, skulle visa sig att regeringens förslag de facto innebär en minskning av antalet platser i förhållande till innevarande år kommer vi att föreslå en ytterligare ökning. De tillkommande platserna bör fördelas av UHÄ efter samråd med högskolan. En utgångspunkt vid denna fördelning bör – i enlighet med vad vi har anfört ovan – vara att platserna fördelas på sådana utbildningar som inte riktar sig huvudsakligen mot den offentliga sektorn. För att finansiera dessa platser bör riksdagen ställa 4,9 milj. kr. till UHÄ:s förfogande.

I årets anslagsframställning föreslår UHÄ att ytterligare kvalitativa satsningar skall göras på bl. a. ekonomlinjen och juristlinjen. Vi delar UHÄ:s uppfattning att kvalitetshöjande insatser bör göras inom dessa linjer. Enligt vår uppfattning bör riksdagen ställa 3,5 milj. kr. till UHÄ:s förfogande i detta syfte.

UHÄ föreslår vidare att den systemvetenskapliga linjen förlängs till att omfatta 160 poäng och att en påbyggnadslinje inrättas till den nuvarande ADB-linjen. Vi delar i detta sammanhang föredragande förslag vad gäller ADB-linjens organisatoriska hemvist samt ökningen av antalet platser på de aktuella linjerna. Vi anser därutöver angeläget att vidta de kvalitetshöjande åtgärder som UHÄ föreslår och som innebär en förlängning av den systemvetenskapliga linjen från höstterminen 1985 samt en per capita-förstärkning. Våra förslag leder till en ökad belastning på budgeten med 3 milj. kr. Vårt ställningstagande i dessa frågor är föranlett av den vikt vi fäster vid att högskolan förmår att ge ungdomar utbildning inom ett ständigt

expanderande dataområde och att Sverige förmår att inom detta internationella konkurrensområde behålla en hög utbildningskvalitet.

Studiemedel

Efter beslut nyligen av riksdagen höjdes studiemedlen fr. o. m. årsskiftet 1983-1984 från 142 % av basbeloppet till 145 %.

Vi anser det helt uppenbart att en rejäl höjning av totalbeloppet samt en höjning av den återbetalningsfria delen av detta skulle leda till att de studerande på kortare tid skulle klara av sina studier. På sikt tror vi att en höjning av studiemedlen därigenom skulle komma högskolan till godo genom större genomströmning. En höjning av studiemedlen skulle förhoppningsvis också medverka till en jämnare social rekrytering till högskolan.

En alldeles färsk undersökning från CSN visar också att allt fler väljer att helt avstå från att lyfta studiemedel och i stället finansierar studierna på annat sätt.

Vi inser emellertid att det statsfinansiella läget f. n. förhindrar en höjning av den storleksordning som vi här har skisserat. Den nödvändiga höjningen av studiemedlen måste därför även fortsättningsvis ske succesivt. Vi föreslår därför att studiemedlen från nuvarande 145 % av basbeloppet höjs till 148 %. Höjningen bör träda i kraft den 1 januari 1985. Detta innebär en ökad budgetbelastning med 45 milj. kr. i förhållande till regeringens förslag.

Vi finner det också angeläget att det görs en översyn av de regler som reglerar det s. k. fribeloppet, dvs. det belopp studenterna får tjäna innan studiemedlen börjar trappas av.

I dag är fribeloppet 55 % av basbeloppet men gäller för kalenderhalvår, f. n. 11 165 kr.

Denna senare regel innebär en rad olägenheter för studenterna. Ofta har de inte fått någon löneutbetalning före den 30 juni, utan hela lönen för feriearbetet kommer efter halvårsskiftet. Det innebär att många studenter får sina studiemedel reducerade trots att deras inkomster långt ifrån uppgår till två gånger 11 165 kr.

Studiemedel utgår endast för nio månader av året. Många studenter arbetar således för sin försörjning under årets resterande tre månader. Det är då rimligt att de skall kunna göra det utan att riskera att deras studiemedel reduceras på grund av regler som inte är ändamålsenliga. En rad överväganden måste dock göras.

Å ena sidan kan det finnas anledning att ha regler som begränsar förvärvsarbete under terminstid, å andra sidan finns det studerande som kontinuerligt har praktikinslag i sin utbildning. Det finns också anledning att ifrågasätta om inkomster intjänade under de tre feriemånaderna över huvud taget skall påverka studiemedlen, som ju endast utgår för de övriga nio månaderna. Det är därför angeläget att regeringen skyndsamt ser över reglerna i studiemedelssystemet.

Byråkratin inom högskolan

Med anledning av regeringens proposition angående vissa högskoleorganisatoriska frågor beslöt riksdagen under hösten om vissa smärre ändringar i högskoleorganisationen. Enligt vår uppfattning behövs det mer radikala förändringar när det gäller högskolans institutionella organisation. En viktig åtgärd är att avskaffa regionstyrelserna och ersätta dessa med samrådsorgan. Med ett sådant system bör de kontakter som är nödvändiga inom varje region kunna klaras av utan den administrativa överbyggnad som regionstyrelserna utgör. I samband med nyss nämnda proposition beslöt riksdagen att ändra ordningen för avgivande av anslagsframställning. I likhet med vad flera universitet då framförde anser vi att den hittillsvarande ordningen där fakultetsnämnderna avgav anslagsframställning direkt till UHÄ var väsentligt bättre och att den därför ånyo bör införas.

Folkpartiet har i skilda sammanhang intagit en restriktiv hållning till allmänintressen i de lokala högskoleorganen. Att som skedde genom riksdagens beslut i höstas ändra sammansättningen i förvaltningsnämnderna och tillföra dessa allmänintressen var enligt vår uppfattning en överdriven klåfingrighet mot en ordning som har fungerat utmärkt. Riksdagen bör därför fatta beslut om att bibehålla den ordning som fortfarande gäller.

Examensbenämning

Enligt vår uppfattning är det viktigt att vi får en mindre strikt reglering av flera utbildningslinjers uppbyggnad. Det är också angeläget att fördjupningsstudier kommer att krävas på allt fler utbildningslinjer och att attraktiva examensbenämningar knyts till dessa linjer. Starka skäl talar därvid för att filosofie kandidatexamen skall användas som examensbenämning. Enligt nuvarande bestämmelser bör dock examensbenämningar utformas så att de ger meningsfull information om utbildningens omfattning, innehåll eller huvudsakliga inriktning. Enligt vår uppfattning kan detta ske genom att det till t. ex. en eventuell humanistlinje knyts examensbenämningen "filosofie kandidatexamen med humanistisk inriktning" (alternativt: humanistisk filosofie kandidatexamen; "hum. fil. kand.-examen") och till t. ex. samhällsvetarlinjen knyts examensbenämningen "filosofie kandidatexamen med samhällsvetenskaplig inriktning". Mycket talar därvid för att examensbenämningen filosofie kandidatexamen med viss inriktning endast bör användas om fördjupningsstudier omfattande minst 60 poäng ingått i genomgången utbildningslinje.

Övrigt

Regeringen har aviserat att den avser att lägga propositioner som behandlar gäststudier, försäkringsskyddet för studerande och lärartjänstorganisationen inom högskolan. Vi återkommer med våra synpunkter på dessa frågor när regeringen har presenterat sina förslag.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi *

1. att riksdagen under ett särskilt anslag anvisar 4,9 milj. kr. till grundläggande högskoleutbildning utöver vad regeringen har föreslagit för att öka antalet nybörjarplatser läsåret 1984/85 med 700 utöver vad regeringen har föreslagit,
2. att riksdagen beslutar att anvisa 3,5 milj. kr. till grundläggande högskoleutbildning utöver vad regeringen har föreslagit för att genomföra kvalitetsförstärkande åtgärder på ekonomlinjen och juristlinjen,
3. att riksdagen beslutar att anvisa 3 milj. kr. till grundläggande högskoleutbildning utöver vad regeringen föreslagit för att göra per capita- förstärkning på systemvetenskapliga linjen,
4. att riksdagen beslutar att fr. o. m. höstterminen 1985 förlänga den systemvetenskapliga linjen till 160 poäng samt att inrätta en påbyggnadslinje på ADB-linjen,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att tillträdesutredningen får tilläggsdirektiv att utarbeta nya tillträdes- och antagningsregler till högskolan som innebär att det för allmän behörighet till längre högskoleutbildningar skall krävas treårig gymnasiekompetens och minst betyget 3 i de aktuella karaktärsämnena på högskolan samt att ett system för viktning av betyg skall införas,
6. att riksdagen beslutar att avveckla regionstyrelserna,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om införandet av filosofie kandidatexamen,
8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående anslagsframställning för forskning och forskarutbildning,
9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående förvaltningsnämndernas sammansättning.

Stockholm den 17 januari 1984

JAN-ERIK WIKSTRÖM (fp)

JÖRGEN ULLENHAG (fp)

KERSTIN EKMAN (fp)

KARL ERIK ERIKSSON (fp)

* Se även motion 1983/84:515